

УДК 94(477) «19/20»

ПСЕВДОНАУКОВІ ВЕРСІЇ ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНЦІВ ТА ЇХ КРИТИКА СУЧАСНИМИ УКРАЇНСЬКИМИ ВЧЕНИМИ

Ольга ШАКУРОВА

науковий співробітник відділу української етнології НДІУ

***Анотація.** У статті розглядаються псевдонаукові теорії походження українського народу та наводиться їх критика провідними вітчизняними науковцями. Наголошується, що ці теорії становлять загрозу для українського соціуму, бо, використовуючи ідеї месіанства та винятковості українців, дають можливість плекати у їхніх прихильників расистські настрої.*

***Ключові слова:** Україна, українці, етногенез, псевдонаукові версії походження українців.*

ПСЕВДОНАУЧНЫЕ ВЕРСИИ ПРОИСХОЖДЕНИЯ УКРАИНЦЕВ И ИХ КРИТИКА СОВРЕМЕННЫМИ УКРАИНСКИМИ УЧЕНЫМИ

Ольга ШАКУРОВА

научный сотрудник отдела украинской этнологии НИИУ

***Аннотация.** В статье рассматриваются псевдонаучные теории происхождения украинского народа и представлена их критика ведущими отечественными учеными. Подчеркивается, что эти теории представляют угрозу для украинского социума, так как, используя идеи мессианства и исключительности украинцев, дают возможность возвращать у их сторонников расистские настроения.*

***Ключевые слова:** Украина, украинцы, этногенез, псевдонаучные версии происхождения украинцев.*

PSEUDOSCIENTIFIC VERSIONS OF THE ORIGIN OF UKRAINIANS AND THEIR CRITIQUE BY MODERN UKRAINIAN SCIENTISTS

Olha SHAKUROVA

research fellow of the Ukrainian Ethnology Department of RIUS

***Annotation.** The article analyzes pseudoscientific versions of the origin of Ukrainians. Critique of these theories by leading domestic scientists is given. It is noted that these theories are a threat to Ukrainian society because through the idea of messianism and Ukrainian exclusiveness they nurture racist sentiments in their supporters.*

***Key words:** Ukraine, Ukrainians, ethnogeny, pseudoscientific versions of the origin of Ukrainians.*

© Шакурова О.

Походження українського народу – одна з тих проблем української науки, яка вкрай важко піддається остаточному науковому розв'язанню, що породжує існування великої кількості як наукових, так і позанаукових теорій україногенезу. Після відновлення незалежності України на хвилі загального зацікавлення широким кіл української громадськості етногенетичними проблемами дослідники різних професій почали активно розробляти власні теорії українського етногенезу. Це негативно вплинуло на рівень наукової обґрунтованості та виваженості положень таких теорій. З'явилися дослідники, які хоч і мають професійну освіту та є фаховими науковцями, але потрапили під вплив езотеричних, містичних та месіанських вчень. У їхніх роботах наукові докази часто підміняються псевдонауковими домислами. Авторами таких концепцій на сьогодні є Ю. Шилов, Ю. Канигін, І. Каганець, П. Кононенко, С. Плачинда, В. Бебик та інші.

Зокрема, Ю. Шилов у книзі «Джерела витоків української етнокультури ХІХ тис. до н.е.» (2002) оприлюднив квінтесенцію своїх поглядів на походження українського етносу [25]. Вже на початку книги він зазначає, що після 1963 р. в Румунії, Болгарії, а трохи пізніше і в Україні, були знайдені написи з пращумерськими письменами. Ці написи, стверджує вчений, засвідчили формування держави Аратти в VII тис. до н.е. у долині Дунаю, а «... між серединами VI–V тис. центр Аратти змістився в Дунайсько-Дніпровське межиріччя, де відомий тепер під назвою «археологічна культура Кукутені-Трипілля» [25, с. 11]. На цій території (переважно територія сучасної Черкащини) традиція Аратти

проіснувала аж до часів Русі, до складу якої входило князівство Арсанія зі столицею Артою. На думку історика, саме попередниця цієї Аратти вважалась іранцями земним раєм Артою, і в середині II тис. до н.е. племена індо-іранців (за самоназвою – аріїв) розселилися з берегів Сінду, «... названого згодом і понині Дніпром» [25, с. 12].

Ю. Шилов робить висновок, що «історія почалася в Аратті» – на теренах нинішньої України. А багатотисячолітню епоху від початку аж до описаних давньогрецьким «батьком історії» Геродотом кіммерійсько-скіфських часів Наддніпрянщини «доцільно розглядати як праісторію України» [25, с. 12].

Аратта, на думку Ю. Шилова, утворюється у XX–XVII тис. до н.е. на території між Карпатами й Кавказом, Поволжям і Подунав'ям. Країна мисливців за мамутами була дуже розвиненою, впорядковувалася жерцями. Однак природні зміни, що вплинули на вимирання мамутів, призводять до згасання Аратти. Останні хранителі її мудрості (жерці) зосередилися в XII тис. до н.е. в печерах Кам'яної могили (поблизу сучасного Мелітополя). Ще один осередок нащадків Аратти склався на теренах між Карпатами та Прибалтикою, і саме звідси вони у IX тис. до н.е. розселяються на Урал та вздовж Північного та Південного узбережжя Чорного моря. Залишки нащадків Аратти – мисливці-збирачі – переходять до скотарства, а пізніше засвоюють хліборобство. Жерці-хранителі Кам'яної могили (а вони вже на той час винайшли писемність і започаткували найдавніше священне писання) у 6200 р. до н.е. підписали договір про взаємодопомогу з «праіндоевропейцями», частина яких у зв'язку з еколого-демографічною

катастрофою середини VII тис. до н. е. залишила свої домівки (сучасне селище Чатал-Гуюк у Туреччині) і рушила до спорідненої Аратти. З цього часу і розпочалася держава Аратта, а разом з нею – світова цивілізація [25, с. 69].

«Золотим віком» держави Аратти, на думку Ю. Шилова, є Трипільська археологічна культура. Саме цю Аратту вважав своєю праатьківщиною Шумер, що відокремився від неї внаслідок так званого Всесвітнього потопу: прориву Середземного моря до Чорного, яке до середини IV тис. до н.е. ще не було відособленим [25, с. 70]. Наддніпрянська держава Аратта стала центром спільноти арійських племен, її жерці-брахмани започаткували ведичну культуру.

Учений наголошує, що на рубежі II – I тисячоліть до н.е. розпочався зворотний рух частини мігрантів до Наддніпрянщини, і в цьому русі вперше з'являються етноніми «руси» й «слов'яни». А оскільки, твердить Ю. Шилов, історична пам'ять «Велесової книги» сягає давнини у двадцять тисяч років, то й етногенез слов'ян слід шукати в «самому стрижні формування Аратти» [25, с. 71]. Отже, підсумовує дослідник, східне слов'янство є ядром арійських й індоєвропейських народів, а також матір'ю усїєї загальнолюдської цивілізації.

Таким чином, за Ю. Шилівим, українці мають арійське походження, а українська держава Аратта дала культуру та стала підґрунтям усім давнім цивілізаціям світу. На його думку, Аратта утворюється в XX – XVII тис. до н. е., її найвищим піднесенням стала Трипільська археологічна культура, яка була праатьківщиною Шумеру й усіх передньоазійських цивілізацій. Українська етнологічна модель, за Ю. Шилівим, має такий

вигляд: араттійці – трипільці – арійці – слов'яни – руси – українці.

Своєрідну концепцію походження українського народу подає і Ю. Канигін у романі-есе «Шлях аріїв: Україна в духовній історії людства» (2008) [15], що побудована у формі діалогу автора з Гуру – тибетським мудрецем, якого автор зустрів у Монголії і спілкувався з ним протягом 1972–1992 років. Гуру мав «... неабиякі знання з історії України» і «... вільно розмовляв українською ...» [15, с. 15].

У передмові автор зазначає, що в його романі «... майже немає авторського домислу» [15, с. 1], проте додає: «Зроблені записи, що виносяться на читацький загал, я не називаю науковою працею», бо «далеко не все, про що йдеться в записах, можна підтвердити посиланнями на артефакти і документи» [15, с. 8]. Цікавим є авторське визначення жанру твору: «Це швидше белетристика, заснована на оповідях і переказах, про достовірність якої нехай судить читач» [15, с. 8].

Отже, головний герой постає знавцем української історії, таким чином автор формує книгу як виклад поглядів Гуру на історію. Так, Гуру стверджує, що «... слов'янство – рушій духовної історії людства. Це арії сьогодні. А українська нація – форпост слов'янського світу» [15, с. 24]. Також він наголошує на неординарності і навіть унікальності геополітичного і геофізичного розташування України та переконаний, що «нові погляди на зв'язки «планетарних сил» з етногенезом свідчать про те, що Північне Причорномор'я знаходиться в центрі європейського трикутника з найкращими геофізичними умовами для розвитку біологічного життя і людської цивілізації» [15, с. 25].

У книзі озвучена теза про «слов'янський суперетнос», що має «російсько-українську душу». «І ця молода, загадкова, високоінтелектуальна, життєстійка при всій своїй м'якості, доброті, «жіночності» слов'янська раса вийшла з невеликого географічного району Середнього Подніпров'я, в центрі якого – матір слов'янських міст Київ» [15, с. 26, 28]. Саме тут, у Середньому Подніпров'ї, ще до нашої ери розвивалася висока для тих часів скіфо-скототська землеробська культура [15, с. 28]. Скототи створили первісне ядро слов'янства. І саме вони (скіфи-скототи) «... на початку нашої ери поділилися на полян, древлян, кривичів та інші гілки слов'ян, що поступово заповнили простори до Вісли, Дунаю на заході і до Волги на сході» [15, с. 28].

Автор вважає, що анти – це прямі нащадки аріїв [15, с. 28]. Саме вони створили духовне «ядро» слов'янської душі. Але хто ж такі ці арії? Дослідник називає їх особливим етносом, навіть суперетносом, із власними мовою, вірою, культурою, які поступово асимілювалися та «... щезли як етнічний організм, склавши духовну основу багатьох арієзованих (яфетичних) народів» [15, с. 51].

Як же арії потрапили в Україну? За словами Ю. Канигіна, арії та арієзовані народи цивілізували Землю, точніше, Євразію, йшли із заходу й північного заходу на південь і схід (до самої Індії), звідти – знову на захід і північний захід. Найважливішою «віхою» їхнього шляху була всетаки Північна Пропонтида – земля нашої України. Сюди вони не просто «приходили», досить тривалий час тут жили і творили, поширюючи серед тутешньої людності свої інтелект і духовність. Так, наприкінці III тисячоліття до н.е. Україна стане землею обітваною, притулком

арієзованих народів, що прийдуть зі сходу для звершення великих справ – перетворення Європи [15, с. 50–51].

На думку Ю. Канигіна, «з усіх слов'янських народів український етнос за своїм духовним геномом ближче за всіх стоїть до стародавніх шляхетних антив, які жили в Північній Пропонтиді за часів скіфів, готів, гунів і які були цементуючим осередком слов'янського політичного конгломерату на чолі з Аттилою» [15, с. 28–29]. Дослідник закликає українців вивчати Біблію, бо там, на його переконання, написано про «Божий народ», українців, нащадків «... великого Трипілля, славної Аратти» [15, с. 31]. Саме в Книзі Книг «... окреслено історичну роль, вселенську місію Русі-України, її справжню велич» [15, с. 30].

Отже, етногенетичну концепцію Ю. Канигіна лаконічно можна охарактеризувати так: ми, українці, – прямі нащадки аріїв, «народ Божий», саме про нас написано у Біблії, і нам належить особлива месіанська роль. На його думку, саме арії та арієзовані народи цивілізували Євразію, а Північна Пропонтида стала для них на довгий час базовою територією, з якої вони здійснювали свої цивілізаційні місії. Прямими нащадками аріїв стали анти, які згодом започаткували все слов'янство. Ю. Канигін переконаний, що з усіх слов'янських народів саме українці мають з антами найбільший етногенетичний зв'язок. Український етногенез, за Ю. Канигіном, має такий вигляд: арії – анти – українці.

Деякий інший погляд на проблеми етногенетики подає І. Каганець у праці «Арійський стандарт: Українська ідея епохи Великого Переходу» (2008) [14]. Він розглядає етнос як особистість вищого таксономічного рівня, яка має

власні свідомість і підсвідомість, інтелект і пам'ять, генотип і характер, вік і долю. Тобто кожен етнос, як і людина, має своїх батька і матір, дідів і бабусь, інших предків по батьківській і материнській лініях. Автор виводить думку, що материнські етнічні організми формувались автохтонним населенням України, яке проживало на цій території з незапам'ятних часів. Їхня готовність до запліднення батьківським етнічним началом виникала тоді, коли вони пережили системну кризу. Саме такі кризові ситуації виникали на території України наприкінці кожного 532-річного періоду [14, с. 29].

Щодо «материнських етносів» І. Каганець подає таку «етногенетичну лінію»: «анти» – «русичі» – «козаки». Хто ж виступав у ролі батьківського начала в рамках цієї лінії? Дослідник зазначає, що це були: 1) галілеяни-тиверці, 2) варяги, 3) литовське лицарство.

Починаючи з VI тис. до н.е., Україна виступала в ролі постійно діючого «етнотворчого казана», у якому нові народи утворювались, зростали і розходились в усі сторони світу. Одні із таких народів, на переконання І. Каганця, галли, мали скіфське походження і були вихідцями з нинішньої Галичини [14, с. 36]. Таким чином, на території південно-західної частини України у II–III ст. н.е. відбулася двостороння взаємодія галілеян-тиверців з місцевим населенням, внаслідок чого спочатку виник Тивер, а згодом на території сучасної України постало могутнє об'єднання племен під назвою Антський союз [14, с. 45]. Отже, формування нового українського етносу і держави антів збіглося в часі з виникненням феномену слов'янства. Тобто, на думку вченого, з IV ст. на зміну самоназві «галли»

приходить ім'я «слов'яни», і це означало, що з народом відбулося радикальне перетворення, він здобув нові якості [14, с. 47–48].

Наступний «український етнос» – «русичі» – виник у IX–X ст., коли Україна як геосоціальний організм переживала стан системної кризи. Місцеве населення перебувало в стані соціальної дезорганізації, песимізму, беспорядності і, так би мовити, нульової пасіонарності. У народу визрівало переконання, що наведення ладу в країні власними силами вже неможливе. Таким чином, з погляду етногенетики Україна уже була цілком відкрита до «запліднення персонально сумісним з нею чоловічим етносом» [14, с. 49]. Таким батьківським етносом стали варяги.

За теорією І. Каганця, народження українського етносу нового 532-річного циклу (1483–2015) – «козаків» – відбулося завдяки батьківському етнічному організму, що сформувався на теренах Балтії, – це були литовські племена. А «материнський етнос» (тогочасне українське суспільство) на той час переживав максимально гостру системну кризу, яка почалася у 1240 р., коли монголо-татари захопили Київ, і досягла максимуму через століття – у 1340 р., коли зі смертю князя Юрія Тройденевича втратило незалежність і Галицько-Волинське князівство. Для України, твердить І. Каганець, це означало, що вона у точно визначений термін відкрилась для взаємодії з персонально сумісним батьківським началом. Саме тому, як і у випадку з літописним закликанням варягів, місцеве українське населення само зі своєї волі закликала до себе литовських княжат [14, с. 52].

Нинішня Україна, упевнений дослідник, – це не нащадок етносу козаків;

Україна – це і є етнос козаків, який перебуває в ослабленому, змученому, виснаженому стані.

Етнічні трансформації на українських теренах автор описує таким чином: «Протягом багатьох тисячоліть на території сучасної України кожні 532 роки народжувався новий етнос; всі ці етноси послідовно виростили один з одного, будучи поколіннями-спадкоємцями неперервного роду. Незважаючи на подібність мови, культури, звичаїв і стереотипу поведінки з незмінним соціотипом [...] всі вони були самостійними етносоціальними істотами – подібно, як син і дочка, мати і батько, дід, прадід, прапрадід і так далі» [14, с. 55].

Отже, за теорією І. Каганця, ми маємо три окремих українських етноси, які послідовно змінювали один одного. Це етнос антів, русичів і козаків (до якого відносяться всі сучасні українці). Ці нові етноси народжувалися від «злиття» «материнського» численного автохтонного етносу і так званого «батьківського» етносу, який був прийшлим і нечисленним.

Автори монографії «Український етнос: генеза і перспективи» (2003) [17] П. Кононенко і Т. Кононенко намагалися створити цілісну концепцію україногенези. Узагальнивши та систематизувавши твердження дослідників, можна накреслити таку схему виникнення та формування українського етносу: 1. Український етнос проростає з Природи не пізніше як у V – III тис. до н.е. [17, с. 41]. 2. Українська праісторія – це праісторія племен Подніпров'я. Землі Середнього Подніпров'я ще в найдавніші періоди були заселені автохтонами. Ці автохтони, природно, – праукраїнці. З праісторичних часів автохтони ніколи не полишали своєї землі [17, с. 39]. 3. Основа

українського етносу – праслов'янська. Але особливості геополітичного розташування Українського терену («через праукраїнську землю пролягали надзвичайно важливі для всіх континентів магистралі «із Варяг у Греки» та з Європи до Індії ...» [17, с. 39–40], його «кліматичні та природні особливості постійно провокували інші племена на ці землі ...») зумовили те, що «через пра-пра-Україну проносилися вали переселень десятків народів, а це неминуче спричиняло асиміляційні процеси» [17, с. 40]. Зберігаючи ядро українського етносу, його праслов'янську основу, «... наші пра-пра-предки вбирали в своє ество домішки ядранської, арменоїдної, нордичної рас ...» [17, с. 40], але «... ті зовнішні додатки, по-перше, не стали домінуючими в якомусь одному просторі (місці) та, по-друге, не змінили ядра етносу – його праслов'янської основи. Домішки тільки збагатили генотип етносу-нації, надали йому і фізичної, й культурно-психічної універсальності» [17, с. 40]. 4. Подальшу трансформацію українського етносу «можна датувати щонайпізніше VII чи VI ст. до н. е. ...» [17, с. 63]. Цей етнос розвивався на питомій українській землі, він ніколи її не полишав, на той час він був внутрішньо не дуже консолідований, але територія, спосіб життя, спільність долі, культура неминуче консолідували окремі частини в єдину цілісність [17, с. 63]. 5. Наступним етапом українського етногенезу були ранньосередньовічні слов'янські культури V – VII ст. н. е. Слов'янська і племінна належність цих культур вперше однозначно визначається писемними джерелами (римськими авторами Плінієм Старшим, Тацитом і Птоломеєм). Ось як про це сказано у монографії:

«Реальними феноменами питомо української цивілізації, свідченнями якої є п'ять груп пам'яток, стали у V – VII або VI – VII ст. Празько-Корчацька та Пеньківська культури. Деякі фрагменти з цих культур належать історичним венедам, склавинам та антам. Чи не найпоширенішою була Празько-Корчацька культура, поселення якої займало територію від Прип'яті і Середнього Дніпра до Дунаю, а на Північ від Карпат – Середнє та Верхнє Подніпров'я» [17, с. 68–69]. Зазначено, що багато дослідників Празько-Корчацької культури (Ю. Кухаренко, В. Баран, І. Русанова, Г. Смирнова, Й. Винокур, В. Ауліх, О. Приходнюк, Л. Вакуленко, Б. Тимошук) пов'язують празько-корчацькі старожитності зі слов'янським союзом племен, а отже, «... з праукраїнським етносом і державою...» [17, с. 69]. Таким чином, «1) нашою працивілізацією була трипільська; пракореневі слов'янські племена своєю прабатьківщиною мали ареали Подунав'я; 2) у час великого переселення народів одна гілка великого конгломерата мігрувала на широкі ареали Подніпров'я, злилася з населенням антської і склавинської держав, культурно асимілювала їх і витворила нового типу етнічну та державну єдність в особі Київської Русі ...» [17, с. 71]. Отож «... праукраїнський етнос остаточно сформувався в процесі синтезу слов'янської матриці та ядранських, арменодних, нордичних домішок на ґрунті антсько-склавинських державних об'єднань» [17, с. 71]. Як же проходив процес консолідації українського етносу? «Процес сплавлення гілок одного праукраїнського етносу – питомих слов'ян, котрі обіймали терени землі від Подунав'я до Дніпра і Дону» [17, с. 75], проходив не просто і, як зазначають

автори монографії, відбувався «... у складному, часом жорстоко кривавому протиборстві та протидіянні. [...] Протиборстві [...] як із зовнішніми силами, так і всередині власного організму, [...] насиченого неоднорідними домішками» [17, с. 61]. Почалося складне протиборство ще в «час перехрещення життєдіяльності носіїв землеробської і номадної культур» [17, с. 61], тобто в V – III тис. до н. е. На той час це були лише етнічно-расово споріднені племена, які ще не стали єдиним етносом і мали відмінності як в інтересах, так і в ментальності. Але необхідність «протистояти зовнішнім ворогам зробила їх спільниками, а далі одноплемінниками, але не одномоментно» [17, с. 61]. Отже, це був «надзвичайно складний, а тому й багатовіковий процес, однак спільність інтересів робила свою справу: племена або союзи племен творили державу, – а держава прискорювала й захищала процес консолідації, збереження від асиміляції чи й поглинання агресивними сусідами» [17, с. 61]. Особливості процесу консолідації українського етносу можна спостерігати і тепер: «... своїми специфічними рисами відзначаються як бойки і лемки, гуцули і галичани, так і таврійці та поліщуки, представники Чернігівщини і Київщини, Черкащини і Одещини, Криму, Кубані», але ця різноманітність закономірна, «... бо природна українська картина – це вражаючий різноманітністю клімату, ландшафту, фауни і флори край, що і зберігає, і перехрещує генотипи, і як сотні річок є органічними притоками Дніпра, так окремі «краєни» є органічними гілками єдиного стовбура – етносу, а їхні діалекти – питомими формами єдиної літературної мови» [17, с. 75].

Отже, етногенетична концепція П. і Т. Кононенків базується на таких складових: 1) український етнос – це унікальне, космічне явище, самодостатній, неповторний, свідомий своєї мети та історичної місії феномен, який є невід’ємною частиною Вселюдства; 2) проблема українського етногенезу – це наскрізна українознавча проблема, вирішення якої можливо тільки в рамках українознавчої парадигми та за допомогою принципів і методів українознавчої науки; 3) праукраїнський етнос остаточно сформувався в процесі синтезу слов’янської матриці та ядранських, арменодних, нордичних домішок на ґрунті антсько-склавинських державних об’єднань; 4) українська етногенетична модель є такою: трипільці – праслов’яни – українці.

У 2008 р. була перевидана книга С. Плачинди «Лебедія: (Як і коли виникла Україна)» [23] (перше видання побачило світ у 2005 р.), у якій відомий український письменник і громадський діяч запропонував досягнути шляхи зародження і розвитку української нації та державності. Сутність нової концепції історії Стародавньої України, за С. Плачиндою, полягає в тому, що Україна – це така країна, яка пройшла семитисячний шлях свого розвитку – злетів і падінь, перемог і поразок, розквіту і занепаду, і яка вже в давнину здобула такий могутній цивілізаційний потенціал, що породила інші нації й мови, і котра на різних етапах свого поступу мала багато назв: Оратта, Оріана, Кіммерія, Скитія, Амазонія, Сарматія, Роксоланія, Пелазгія (Лебедія), Венедія, Етрурія, Троада, Антія (Оратанія), Україна-Русь, Козацька Держава й Україна [23, с. 2].

Також автор запропонував власну концепцію етногенезу українців. За цією

теорією, українська нація зародилася за часів Мізинської культури в межах XVIII – XV тисячоліть до н. е., «тобто, ми, українці, можемо пишатися тим, що нашій нації 20 тисяч років» [23, с. 6].

За С. Плачиндою, нація – людська спільнота, що пройшла тривалий історичний шлях розвитку і, як наслідок еволюції, має свою мову, віру, неповторну вдачу (психологію) та самобутні етнічні й фольклористичні ознаки (пісні, звичаї, народно-прикладне мистецтво, міфологію і символіку, одяг, архітектуру, усний та писемний епос тощо) [23, с. 14]. Як бачимо, С. Плачинда не розмежовує поняття етносу (народу) і нації.

На думку С. Плачинди, Мізинська культура XXV – XV тис. до н. е. – давньоукраїнська, саме з неї бере початок українська нація й водночас людська цивілізація, доказами цього є: 1) меандровий, суто національний український орнамент; 2) мізинські культові браслети з сонячною і місячною символікою; 3) стилізовані та реалістичні жіночі статуетки; 4) музичні інструменти; 5) усний народний епос: міфи і легенди [23, с. 16–18].

Процес становлення української нації і цивілізації тривав понад 10 тис. років – від Мізинської (XXV – XV тис. до н.е.) до Трипільської культури (VI – III тис. до н.е.), бо за мізинської доби «були лише ознаки цивілізації та нації», а власне «цивілізація почалася з винайденого колеса і плуга, з присвоєння коня», а це вже трипільська доба [23, с. 26].

С. Плачинда переконаний, що на початку XXI ст. українці мають повне право святкувати 7 тис. років української держави й української нації. Підґрунтям таких переконань є твердження глави української школи біогеографів, доктора біологічних наук, професора В. Поліщука

про те, що українська природа остаточно сформувалася 8 тис. років тому, а, у свою чергу, етнічний та антропологічний тип українця склався саме під впливом навколишнього середовища. Отже, VI тис. до н. е. є добою становлення українського етносу, а вже у кінці VI на початку V тис. до н. е. з'являється і перше державне утворення, яке Ю. Шилов назвав Араттою [23, с. 51–52].

Таким чином, на думку дослідника, час існування Арати (VI тис. – перша половина II тис. до н. е.) став «золотою добою» розвитку України і українців [23, с. 54–59].

З другої половини II тис. до н. е. і до сьогоднішнього дня Україна й українці пройшли великий шлях розвитку, який ознаменувався і злетами, і падіннями, однак найважливіше те, що вони зберегли свою неповторну сутність і самотність. З цього приводу С. Плачинда наголошував: «У вічному конфлікті між Росією і Україною рано чи пізно перемаже Україна» [23, с. 236].

Отже, відповідно до концепції етногенезу українців С. Плачинди, українська нація (народ) зародилася ще у палеоліті (Мізинська культура, XXV – XV тис. до н. е.), а остаточно сформувалася вже в енеоліті (Трипільська культура, VI – III тис. до н. е.). Навіть після занепаду Оранти українці зберегли свою самотність, розвивалися і, зрештою, продовжили своє буття на початку XXI ст.

До вчених, теорії яких підпали під нищівну критику фахової наукової громади, належить доктор політичних наук В. Бебик, автор численних публікацій [2, 3, 4, 5], присвячених історії України та українців. У статті «Інформаційні спецоперації «Окраїна» та «Ісус Христос» (2008) [2] він зазначає, що інформаційні

війни та інформаційні спецоперації є прерогативою не тільки інформаційного суспільства, оскільки «... такі поняття, як «пропаганда» та «паблік рилейшн» (без вживання цих сучасних наукових термінів), насправді сягають глибини навіть не століть, а тисячоліть!» [2, с. 9]. Зокрема, «Всесвітню історію» та Біблію дослідник називає фундаментальними цивілізаційними міфами [2, с. 9]. Якщо у цій статті автор намагається «... з історично-неканонічної точки зору розглянути деякі історичні та релігійні міфи, дотичні до тисячолітньої української історії» [2, с. 9], то у наступній – «Теукри і «Всесвітня історія» [5] у пошуках істини» (2009) – стверджує, що «свідчення інформаційного спецпроекту «Всесвітня історія» [...] дуже далекі від реальних історичних фактів», особливо «... стосовно оцінки українського внеску до світової цивілізаційної скарбнички» [5, с. 19].

У статті «Політична філософія скіфів-аріїв: погляд з минулого» (2009) [3] В. Бебик вказує: «...об'єктивні дані археології, філології, міфології та теології свідчать, що первісна українська цивілізація Шу-Нун (Кам'яної Могили, XII тис. н.е.) суттєво випереджає у часі хрестоматійну (за західними підручниками) цивілізацію анатолійського Чатал Гююка (VII тис. до н. е.) ...» [3, с. 12].

Учений посилається на праці археологів, мовознавців та істориків (О. Білоуська, П. Гарачука, В. Ключка, Л. Васильєва, С. Козлова, С. Наливайка та С. Губерначука), доводячи, що «локалізована переважно в Україні Трипільсько-Арійська культура (VI – II тис. до н.е.) є материнською по відношенню до класичних цивілізацій та археологічних культур Індії (Арьяварта, Туреччини (Троя та Каппадокія), Сирії (Фінікія),

Кіпру, Італії (Сардинії), Греції (Крит), Лівії та Єгипту» [2, с. 19]. Стародавні еллінські та римські карти, на його думку, підтверджують, що після «створення українського Трипілля (VI – III тис. до н. е.) в Азії, Африці і Європі з часом з'являється чимало географічних назв з аналогічною назвою: штат Тріполі в Індії (I тис. до н. е.) ...» [2, с. 9].

Опираючись на свідчення багатьох дослідників (А. Кіфішіна, В. Клочка, А. Кемпа), І. Бебик пише: «Вже й не виглядає такою собі дивиною висновок, що українська Трипільська цивілізація (VI–III тис. до н. е.) на даний момент, дійсно, є найдавнішою цивілізацією планети, котра вплинула на розвиток цілого шерегу цивілізацій світу, які прийнято називати “класичними”» [3, с. 13].

Посилаючись на печерні протошумерські архіви Шу-Нун (Кам'яної могили) та шумерські письмена (глиняні таблиці), він стверджує, що «духовна влада була у жінок (жрекинь), а світська – у чоловіків (вождів)» [3, с. 14], духовна влада була домінуючою у тогочасному світі. Учений доходить висновку, що, «починаючи з III тис. до н. е., українська Трипільська цивілізація (в надрах якої в ці часи виникає цивілізація аріїв) пережила політико-релігійний розкол (на рівні богів та жерців) за гендерним чинником» [3, с. 14]. За цією концепцією, в арійську добу чоловіки забирають собі духовну владу, яка набирає вигляду «повноважень» жерців-брахманів, і доповнюють її «споконвічною» світською (військово-політичною) владою вождів-кшатріїв. Центральним в арійському суспільстві стає бог війни Арес, який «вважається головним в пантеоні богів і скіфів-аріїв, і спартанців-дорійців» [3, с. 14]. Цей «ідеологічно-релігійний

розкол арійського, праукраїнського соціуму цілком міг стати однією з причин безпрецедентної експансії наших предків в усі боки світу (разом з перенаселенням та «всесвітнім потопом» в районі Чорного моря у середині VI тис. до н.е.), яка була здійснена протягом VI – II тис. до н. е.» [3, с. 14]. Частина цього праукраїнського соціуму – «патріархали» (кочовики-хлібороби) арії – пішли переважно на схід і взяли під контроль території Афганістану, Ірану, Середньої Азії, Індії, Тибету, Бірми, Камбоджі, Індонезії, Філіппін, Папуа-Нової Гвінеї, інша частина – «матріархали» (землероби-кочовики) орії – «... пішли переважно на південь та захід і кількома хвилями завоювали Єгипет (династії гіксосів «великих» («гіг») саків), Палестину (Самарра), Еладу (яка стала Дорідою), Малу Азію (стала Карією), Середземномор'я, Західну та Центральну Європу тощо» [3, с. 14–15].

Свої припущення В. Бебик підтверджує тим, що викарбувані на єгипетських пірамідах цариці Єгипту були «... європеоїдного типу (білявками з голубими очима), а на кам'яних скрижальях тогочасних єгипетських храмів у чималій кількості зустрічається тризуб (нині – малий державний герб України)» [2, с. 12]. Автор концепції посилається на слова російського історика Е. Церена, який вважав, що стиль тогочасної єгипетської архітектури не характерний для півночі Африки, «... оскільки був побудований на імітації в камені дерев'яних стовпових конструкцій, характерних для ямної археологічної культури – саків» [2, с. 12]. А саками, стверджує В. Бебик, звали представників скіфського племені. На підтвердження думки науковець посилається на В. Яновича, який вважає гіксосів

саками («гіг» саки), та С. Березовську, яка ідентифікує саків з представниками так званої ямної археологічної культури, що була поширена в Україні у III–II тис. до н.е. (у Криму і досі існує їхнє прадавнє місто) [2, с. 12].

На думку В. Бебика, історична традиція прив'язує скіфів до I тис. н.е., однак «скіфи щонайменше на 2 тис. років старші, ніж вважалося раніше» [3, с. 15]. Науковець йде далі і, зазначаючи, що Геродот називає скіфів-георгіїв «нащадками древніх і славних теукрів», стверджує, що «теукри – це ті ж самі скіфи/арії, які, за твердженням римського історика Помпея Трога, є старшими за єгиптян» [3, с. 15]. І, врешті, підсумовує, що «ми маємо всі історичні, археологічні, філологічні та релігійно-міфологічні підстави вивести логічний ланцюжок становлення і трансформації українського етносу: «теукри – скіфи – арії – українці», а саму назву народу «українці» – віднести щонайменше до кінця IV тис. до н.е.!» [2, с. 10].

Продовжив свої розвідки В. Бебик у статті «Скіфська кельтика: Україна – Ruthena Civitas – Транзит» (2009) [4]. Ним була запропонована своя версія походження кельтів. Так, на його думку, через те, що археологія фіксує появу кельтських поселень на території України (с. Бовшів на Івано-Франківщині, м. Мукачеве на Закарпатті, с. Залісся на Київщині, с. Парутне на Миколаївщині), вже з III тис. до н.е. і географія кельтських поселень дуже широка: Західна, Центральна і Південна Україна, то все це «... свідчить про кельтів як корінних жителів України» [4, с. 88]. Однак автор вважає, що «якщо ж пригадати, що римляни називали своїх предків троянців

теукрами, а Геродот називав скіфів-георгіїв (борисфенітів) нащадками «древніх і славних теукрів», логічно було б висунути тезу, що кельти – це частина великого скіфського/сакського етносу, нащадками якої є сучасні українці» [4, с. 88]. За цією ж концепцією, кельти-галли «... були вихідцями з нинішньої Галичини, що переконливо затверджено сучасними археологічними знахідками» [4, с. 89], а міграція кельтів у V ст. на Придунайщину, пониззя Дунаю, а згодом у VII – VIII ст. на Азовське море – реімміграція (повернення) частини кельтів-русів до України після завоювання римськими легіонами Ю. Цезаря в I тис. н. е. території Кельтської Русі в Галлії [4, с. 87]. Отже, кельти-русини «... повернулися (і були прийняті антами, чие ім'я перекладається як стародавні, древні) як давні родичі, що мали законне право поселитися на батьківських землях» [4, с. 87], а у IX ст. «... таким самим чином (після військової поразки) повернуться на рідні українські землі інше кельтсько-русинське плем'я на чолі з вождем Свенельдом (Сивочолим)» [4, с. 87]. І згодом Свенельд на давніх династичних правах розділить владу з князем Ігорем та княгинею Ольгою [4, с. 87]. В. Бебик підсумовує: «Кельти, що належали до великої скіфської родини (батьківщиною якої є територія сучасної України), задовго до так званої «нашої ери» принесли культуру давньоукраїнської цивілізації на західноєвропейські землі» [4, с. 88].

Ігноруючи напрацювання українських вчених у галузі археології та україногенези [1, 9], В. Бебик робить «сенсаційний» висновок, що Трипільська цивілізація була найдавнішою цивілізацією планети Земля та вплинула на

розвиток усіх інших цивілізацій світу, а етногенетична модель зародження, становлення та трансформації українського етносу виглядає таким чином: теукри – скіфи – арії – українці.

Довгий час проблеми «міфотворчості» на території України залишалися поза увагою наукової громади. Фахові науковці вважали, що немає сенсу дискутувати з «аматорами», бо їхні теорії не мають жодного стосунку до науки. Але катастрофічне розповсюдження квазінаукових теорій походження українців все ж таки примусило їх відповідати на запити часу і дискутувати з псевдонауковцями на сторінках своїх наукових праць. Сучасні вчені почали усвідомлювати, що ігнорування цієї проблеми української науки може привести до вкрай небезпечних наслідків, а саме: «...не отримавши належної фахової оцінки, дикі фантазії аматорів на історичні теми мають небезпечну тенденцію поширюватися в суспільстві, потрапляючи на сторінки не лише «жовтої преси, але й підручників, і викривляти історичну свідомість наступних поколінь» [12, с. 387].

Критикою псевдонаукових теорій у наш час почали перейматися більшість українських вчених. Так, у грудні 2014 р. був написаний відкритий лист Всеукраїнської громадської організації «Спілка археологів України» (автори – д.і.н. Л. Залізняк та д.і.н. В. Отрощенко) до української громадськості, політичних діячів та журналістів, у якому автори листа звертаються із закликом до української громадськості та журналістів не підтримувати поширення та популяризацію тверджень доктора політичних наук В. Бебика щодо витоків та історії українців [7]. Автори наголошують, що «в умовах демонстративної дискредитації

та профанації первісної історії України В. Бебиком Спілка археологів України не має справа змовчати, щоб наше мовчання не сприйняли за згоду з його «неканонічно»-екзотичними фантазіями» [7]. Л. Залізняк та В. Отрощенко також відзначають, що археологи знову вимушені підняти свої голоси на захист вітчизняної історії, «бо з точки зору здорового глузду «історичні» пасажі професора політології В. Бебика не витримують жодної критики і не піддаються будь-якому науковому аналізу», тому що є «... сумішшю наївного історичного примітивізму, дилетантства, невігластва та дивовижної самовпевненості» [7].

Автори листа переконливо наголошують: «Настав час припинити отруювати історичну свідомість громадян хворобливими мареннями дуже далеких від науки політизованих лжепророків. Їх анекдотичні «концепції» не підносять Україну у світовому товаристві, а роблять з нас посміховисько в очах цивілізованого світу. Користь України від таких далеких від історичних реалій псевдопатріотичних «концепцій» сумнівна, а шкода очевидна. Вони не тільки не наближають нас до істини, а навпаки зводять на далекі від історичних реалій манівці. В наш непростий для України час дезорієнтується і вводиться в оману громадськість, дискредитується українська історична наука в ідеологічній боротьбі за місце України в сучасному світі. Дикі фантазії аматорів на історичні теми мають небезпечну тенденцію поширюватися в суспільстві, потрапляючи на сторінки не лише «жовтої» преси, але й підручників, і викривляти історичну свідомість наступних поколінь. Сьогодні постало питання, хто перемаже – цивілізоване і сучасне, наукове бачення світу

або середньовічне невігластво і мракобісся. Наш вибір – цивілізована Європа, а не темрява обскурантизму» [7].

Л. Залізник вже не один рік займається критикою псевдонаукових теорій. Він один із перших ще у 1996 р. у праці «Походження українського народу» виокремив і проаналізував трипільсько-арійську теорію походження українців [8, с. 4–18]. У своїх дослідженнях Л. Залізник зазначає, що трипільсько-арійська теорія етногенезу являє собою типовий приклад псевдонаукової міфотворчості та є проявом комплексу меншовартості [1, 8, 9, 10, 11, 12, 13]. Крім того, небезпеку трипільсько-арійської теорії вчений вбачає у тому, що її прихильники дезорієнтують і вводять в оману громадськість, дискредитують українську історичну науку, викривляють історичну свідомість наступних поколінь [13, с. 47–48]. На його думку, декларуючи і підтримуючи ці ідеї, ми «... робимо себе посміховиськом в очах цивілізованої Європи» [13, с. 46].

Л. Залізник доводить, що «трипільці, як і вся балканська протоцивілізація VII–IV тис. до н. е., не були індоевропейськими. А якщо так, то українці, що належать до індоевропейської сім'ї народів, не могли бути прямими і безпосередніми нащадками трипільців...» [11, с. 19]. Вчений також зазначає, що «принципово неправильно повністю заперечувати будь-який вплив трипільців на етногенез українського народу» [11, с. 20]. Вони певним чином вплинули на антропологічний тип українців, бо саме «так званий «український антропологічний тип ... є результатом змішування трипільців з найдавнішими індоевропейськими скотарями...», однак «появу антропологічного типу, до якого належить

більшість сучасних українців, не можна вважати народженням українського етносу» [11, с. 20, 21].

Отже, на думку Л. Залізника, трипільська концепція походження українців не має ґрунтовної наукової основи і дискредитує «нашу науку, як і країну загалом, в очах цивілізованої Європи» [10, с. 241]. З приводу арійської версії походження українців Л. Залізник доводить, що «арії... це інша гілка індоевропейців, аніж та, до якої відносяться слов'яни» [11, с. 30] (слов'яни – це балто-слов'янська гілка індоевропейської сім'ї народів, арійці – східна, індо-іранська). І що «арії для нас є такими ж далекими родичами, як і, наприклад, англійці, греки чи вірмени, з якими українці пов'язані дуже давнім спільним походженням від праіндоевропейців – найдавніших індоевропейських скотарів лісостепового Подніпров'я» [11, с. 30].

З приводу поглядів В. Хвойки вчений зазначає, що В. Хвойка «виводив від трипільців не українців, а взагалі слов'ян, чий корені він опускав аж у палеоліт. А первісний центр землеробства він локалізував не в Україні, а між Карпатами і Балканами» [13, с. 38].

Оскільки у багатьох псевдонаукових версіях походження українців згадується археолог В. Хвойка та його етногенетичні погляди, наведемо думку дослідниці В. Колеснікової, яка вважає, що останнім часом ім'я Вікентія Хвойки згадується доволі часто. На жаль, твердить вчена, це пов'язується не з повагою до відомого археолога, а з «ажіотажною популярністю, яку набула нині відкрита ним трипільська культура» [16, с. 157]. Вчена зауважує, «прагнучи підтвердити науковість ідеї щодо трипільських пращурів сучасних українців, В. В. Хвойці

нав'язують роль її провідника» та прагнуть відірвану від контексту теорію В. Хвойки щодо автохтонного розвитку населення Середнього Придніпров'я видати за безсумнівний доказ існування прямих родинних стосунків між трипільцями та українцями [16, с. 157].

Л. Залізняк зазначає, що якась частина українських науковців не вважає за потрібне дискутувати з прибічниками ненаукових концепцій етногенезу типу священної Аратти Ю. Шилова [13, с. 47]. Але, на його думку, ігнорувати ці концепції дуже небезпечно, бо, «не отримавши належної фахової оцінки, дикі фантазії аматорів на історичні теми мають небезпечну тенденцію поширюватися в суспільстві, потрапляючи на сторінки підручників, а через них викривляти історичну свідомість наступних поколінь» [13, с. 47].

Однією з причин, яка призводить до появи в українському суспільстві некваліфікованих версій українського етногенезу, Л. Залізняк вважає катастрофічну нестачу кваліфікованих фахівців у галузі первісної історії та археології. Вчений зазначає, що «дефіцит археологів, здатних популярно і переконливо донести історичну правду до широкої громадськості, створив передумови для задоволення зростаючого попиту українців на археологічні знання хворобливими фантазіями аматорів» [13, с. 48].

Л. Залізняк організував і брав активну участь у роботі круглого столу «Міфологізація походження українців», який був проведений 20 лютого 2007 р. Центром соціогуманітарних досліджень імені В'ячеслава Липинського за підтримки Національного університету «Киево-Могилянська академія», зокрема її магістерської програми «Археологія

та давня історія України». У 2008 р. на основі доповідей та статей, підготовлених у рамках цього круглого столу, вийшов збірник «Новітні міфи та фальшивки про походження українців», де надруковано статті провідних українських науковців, присвячені критиці псевдонаукових теорій про походження українського етносу [19].

Зокрема, фаховий дослідник трипільської культури М. Відейко у статті «Пригоди священної Аратти» зазначає, що трипільсько-арійська концепція етногенезу українців набуває вигляду чергового релігійного вчення, яке покликане врятувати і возвеличити Україну [6, с. 102]. Він стверджує, що сучасних прибічників трипільсько-арійської концепції можна назвати швидше міфотворцями, ніж ученими, бо в їхніх роботах є очевидним злиття наукового й окультичного, містичного [6, с. 102]. Через це, на його думку, ми не маємо права застосовувати суто науковий аналіз до робіт сучасних прибічників трипільсько-арійської концепції [6, с. 102]. «Сумно, що далекий від науки неоміф про Трипілля-Арату в Україні... не лише розтиражований у курсах лекцій, потрапив у шкільні підручники, але й озвучений політиками...», – зазначає вчений [6, с. 102]. На завершення статті він зауважує, що найбільш прийнятною формою «боротьби» з псевдонауковими теоріями походження українців є регулярна публікація оглядів навколонаукової продукції. А саме головне – «... побільше і частіше розповідати зацікавленій публіці про результати реальних досліджень в царині археології та давньої історії» [6, с. 111].

Доктор історичних наук, археолог В. Отрощенко у дослідженні «Міфологізація етногенезу українців» зазначає, що

широкі кола патріотично налаштованої громадськості вимагають простих відповідей на найбільш складні питання, до яких належить етногенез українців. А всякий попит, як відомо, породжує пропозиції «... у вигляді розмаїття псевдонаукових сурогатів, які сукупно формують утнюєне поле для визрівання плодів сучасної міфотворчості» [20, с. 51].

Вчений наголошує, що велика роль у розповсюдженні міфів про походження українців належить засобам масової інформації. «Емоційно поданий та науково упакований міф» добре сприймається громадськістю [20, с. 51]. Велике занепокоєння автора викликає той факт, що «міфотворцям, час від часу, вдається проштовхнути свої відкриття на сторінки підручників, особливо шкільних» [20, с. 52]. Ситуація з вузівською літературою видається вченому кращою. В більшості сучасних державних вузів студентам викладають «принципово інше бачення генези українців, зважену оцінку комплексів Кам'яної Могили, Трипільської культури чи фантому міфічної, як для теренів України, Аратти» [20, с. 52–53]. Отже, «наявність такого протиріччя є проблемою для освітянської сфери» [20, с. 53]. Вчений визначає причини вибору Трипільської культури як відправної точки для міфотворення в сучасній Україні: по-перше, яскравість і красивість проявів її матеріальної культури, по-друге, її запаморочливу давність (7 тис. років від сьогодні), по-третє, «Трипілля було розкрите в колах заокеанської української повоєнної еміграції, завдяки літературним творам Докії Гуменної, присвяченим Трипіллю» [20, с. 63].

Отже, констатує В. Отрощенко, «Трипілля, на хвилі відновленої незалежності, було ідеологічно використане

як прийнятний будівельний матеріал для підвалин Великого українського міфу» [20, с. 64].

Відомий український антрополог С. Сегеда у дослідженні «Міфологізація походження українців (проблема Трипілля)» закликає створити міждисциплінарну комісію з етногенези українців, до роботи в якій необхідно долучити провідних науковців із різних галузей гуманітарних знань [24, с. 68]. А поки такої комісії не створено, і фахові вчені намагаються висвітлювати різні аспекти цієї складної етногенетичної проблематики (лінгвісти – лінгвістичні, археологи – археологічні, антропологи – антропологічні), публікуючи результати своїх праць у малодоступних широкому загалу читачів фахових виданнях, «... в Україні сформувалося теж не дуже чисельне, але надзвичайно активне і настирливе «біле псевдонаукове братство», яке оголосило українців «... найдревнішим народом у світі, світочем цивілізації...» [24, с. 68].

На цьому круглому столі виступав також Г. Півторак, який наголосив, що зараз з'явилося багато дослідників-дилетантів, які, керуючись добрими намірами, будують свої версії етногенези українців не на документах і фактах, а на припущеннях і фантазіях. Загалом, наголошує вчений, «... слід визнати, що в такій псевдопатріотичній міфологізації історії України негативу все ж таки більше, аніж позитиву» [22, с. 29–30].

Але більш повно критику трипільсько-арійської теорії походження українців Г. Півторак виклав у книзі «Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов» (2004) [21]. Вчений стверджує, що трипільсько-арійську концепцію походження українців «наполегливо поширюють деякі автори багатьох

публіцистичних статей» [21, с. 15]. Він зауважує, що поглиблене вивчення трипільської культури «не дало підстав виводити не тільки українців, але й узагалі ранніх слов'ян від трипільців» [21, с. 12]. Витоки цієї культури, переконує Г. Півторак, ведуть до Нижньої Наддунайщини (басейн Серету та Пруту), на Балкани і далі – в країни стародавнього Близького Сходу. Дослідник пише, що антропологи дійшли висновку, що «трипільці належали до східно-середземноморського («вірменоїдного») антропологічного типу, відмінного від слов'янського» [21, с. 12].

Отже, Г. Півторак робить висновок, що «трипільці не були безпосередніми предками українців», але, разом з тим, «високорозвинена трипільська культура відіграла велику роль в історії Середньої Наддніпрянщини – піднесла її господарський і культурний рівень і заклала міцний фундамент для високого культурного розвитку наступних етноплемінних утворень цього регіону, зокрема й ранніх східнослов'янських племен, серед яких були й предки українців» [21, с. 12].

Розглядаючи арійський компонент цієї теорії, Г. Півторак стверджує, що культура індоєвропейських скотарів-кочівників аріїв не була ні українською, ні навіть слов'янською. З приводу аріїв вчений зазначає, що більшу спорідненість із ними мають скіфи, які «2700 років тому прийшли на територію сучасної України з Ірану» [21, с. 15]. За Г. Півтораком, нащадками аріїв «можна також вважати сарматів, аланів, осетинів, таджиків, саків, пустунів Афганістану, персів Ірану, носіїв мови гінді та урду Індії» [21, с. 15]. Перебування зазначених племен на теренах України до появи тут українців не минуло безслідно, – твердить дослідник. Зокрема, «трипільці та

арії вплинули на формування антропологічного типу українців» [21, с. 14]. Унаслідок змішування трипільців з аріями виник так званий український (або динарський) антропологічний тип, до якого належить 70 % сільського населення сучасної України, але «появу українського антропологічного типу, до якого належать і сучасні українці, ще не можна вважати народженням українського етносу» [21, с. 15].

Отже, констатує вчений, «пращурами українців різною мірою були численні народи минулого (зарубинецькі племена, сармати, скіфи, кіммерійці, праарійці та багато інших)», від них українці успадкували певні культурні надбання, однак «не можна плутати час зародження українського народу з появою його далеких і непрямих пращурів (наприклад, трипільців чи арійців)» [21, с. 16–17].

О. Кузьмук у статті «Псевдонаукові теорії походження українців та їх вплив на суспільну самосвідомість» відносить трипільсько-арійську теорію україногенезу до так званої «фольк-історії», або історії «ню-ейдж», яка є частиною масової культури і орієнтована на комерційний успіх [18, с. 111]. На його думку, у книжках подібного жанру відтворюються різні версії фантастичної історії давнього українського народу, його вірування і внесок у формування світової цивілізації. Новітні міфотворці пропонують суспільству власні варіанти реконструкції історичної дійсності, що не мають найменшого наукового підґрунтя. При цьому історичну науку критикують, доводять читачам, що історики-професіонали не спроможні розкрити всю глибину історичного процесу, що вони навмисне приховують від людей істину і вдаються до фальсифікацій [18, с. 111].

Таким чином, після відновлення української державності в кінці ХХ ст. посилився інтерес громадськості до етногенетичної проблематики, з'явилося безліч теорій щодо найдавнішого походження українців. Яскравими представниками таких поглядів є Ю. Шилов, Ю. Канигін, І. Каганець, П. Кононенко, С. Плачинда, В. Бебик та ін. Українська етногенетична модель, за Ю. Шиловим, має такий вигляд: араттійці – трипільці – арійці – слов'яни – руси – українці. Згідно з поглядами Ю. Канигіна, українці – прямі нащадки аріїв, «народ Божий», про яких написано у Біблії і яким належить особлива месіанська роль. За концепцією І. Каганця, український народ має три окремих етноси, які послідовно змінювали один одного. Це етноси антів, русичів і козаків (до якого відносяться всі сучасні українці). Нові етноси народжувалися від «злиття» «материнського» численного автохтонного етносу й так званого «батьківського» етносу, який був прийшлим і нечисленним. Згідно з поглядами П. Кононенка, працивілізацією українців була трипільська, а праукраїнський етнос остаточно сформувався у процесі синтезу слов'янської матриці та ядранських, арменоїдних, нордичних домішок на ґрунті антсько-склавинських державних об'єднань. Відповідно до концепції С. Плачинди, українська нація (народ) зародилася у палеоліті, остаточно сформувалася вже в енеоліті, а в подальшому активно опанувала майже всю Євразію. За В. Бебиком, ланцюг становлення і трансформації українського етносу виглядає таким чином: теукри – скіфи – арії – українці.

Сучасних представників квазітеорій доісторичного походження українців об'єднує ідея про винятковість

українського етногенезу та месіанство українського народу. Переважна більшість цих дослідників нехтує науковим обґрунтуванням власних концепцій, цим самим вводячи в оману не лише пересічних українців, а й цілком дискредитуючи українську науку як у європейському, так і у світовому науковому дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Археологія України: курс лекцій: навч. посібник / Л. Л. Залізняка, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.; за ред. Л. Л. Залізняка. – К.: Либідь, 2005. – 504 с.
2. Бебик В. М. Інформаційні спецоперації «Окраина» та «Ісус Христос» / В. М. Бебик // Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць. Випуск 80. Частина I (у двох частинах). – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2008. – С. 9–17.
3. Бебик В. Політична філософія скіфів-аріїв: погляд з минулого / В. М. Бебик // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць / Гол. ред. В. Г. Воронкова. – Вип. 36. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2009. – С. 12–25.
4. Бебик В. Скіфська Кельтика: Україна – Rutena Civitas – транзит / В. М. Бебик // Освіта Редіону. Політологія, психологія, комунікації. – 2009. – № 3. – С. 85–92.
5. Бебик В. Теукри і «Всесвітня історія»: у пошуках істини / В. М. Бебик // Віче. – 2009. – № 3. – С. 19–22.
6. Відейко М. Пригоди священної Арати / Михайло Відейко // Новітні міфи та фальшивки про походження українців: збірник статей. – К., 2008. – С. 87–111.
7. Відкритий лист Всеукраїнської громадської організації «Спілка археологів України» до української громадськості, політичних діячів та журналістів // Спілка археологів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.>

vgosau.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=564:2014-12-25-11-26-07&catid=106:zvernennya&Itemid=177

8. Залізник Л. Л. Походження українського народу / Залізник Леонід Львович. – К.: Бібліотека українця, 1996. – 80 с.

9. Залізник Л. Л. Етногенез українців, білорусів та росіян за даними археології // Пам'ять століть. – 1997. – № 4. – С. 2–13.

10. Залізник Л. Л. Походження українців очима науковців, політиків та фантастів / Л. Л. Залізник // Збірник наукових праць НДІУ. – 2007. – Т. XV. – С. 223–241.

11. Залізник Л. Походження українців: між наукою та ідеологією: популярне видання / Леонід Залізник. – К.: Темпора, 2008. – 104 с.

12. Залізник Л. Стародавня історія України / Л. Залізник. – К.: Темпора, 2012. – 542 с.

13. Залізник Л. Україногенеза в тумані міфології / Леонід Залізник // Новітні міфи та фальшивки про походження українців: збірник статей. – К., 2008. – С. 33–49.

14. Каганець І. В. Арійський стандарт: Українська ідея епохи Великого Переходу / І. В. Каганець. – К., 2004. – 384 с.

15. Канигін Ю. М. Шлях аріїв: Україна в духовній історії людства: роман-есе. – 5-те вид., допов. / Юрій Михайлович Канигін. – К., 2008. – 528 с.

16. Колеснікова В. А. Його називали археологом-революціонером (бібліографічний нарис) // Хвойка В. В. Древние обитатели Среднего Приднепровья и их культура в доисторические времена (с комментариями и иллюстрациями). – К., 2008. – С. 153–157.

17. Кононенко П. П., Кононенко Т. П. Український етнос: генеза і перспективи. Історичний нарис / П. П. Кононенко, Т. П. Кононенко. – Обухів: ГНИП, 2003. – 519 с.

18. Кузьмук О. С. Псевдонаукові теорії етногенезу українців та їхній вплив на суспільну свідомість / Кузьмук О. С. // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 2. – С. 110–116.

19. Новітні міфи та фальшивки про походження українців: збірник статей: популярне видання. – К.: Темпора, 2008. – 136 с.

20. Отрошенко В. Міфологізація етногенезу українців // Новітні міфи та фальшивки про походження українців: збірник статей / Віталій Отрошенко. – К.: Темпора, 2008. – С. 51–65.

21. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи та правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски» / Григорій Петрович Півторак. – [2-ге вид., доповнене]. – К.: Арістей, 2004. – 180 с.

22. Півторак Г., Яковенко Н. Витримки з виступів на круглому столі «Міфологізація походження українців» / Григорій Півторак, Наталя Яковенко // Новітні міфи та фальшивки про походження українців: збірник статей. – К.: Темпора, 2008. – С. 29–32.

23. Плачинда С. Лебедія: Як і коли виникла Україна: 3-є вид., доп. і перероб. / Сергій Плачинда. – К.: Велес, 2008. – 240 с.

24. Сегеда С. Міфологізація походження українців (проблема Трипілля) / Сергій Сегеда // Новітні міфи та фальшивки про походження українців: збірник статей. – К.: Темпора, 2008. – С. 67–73.

25. Шилов Ю. Джерела витоків української етнокультури XIX тис. до н. е. / Юрій Шилов. – Київ, 2002. – 272 с.

REFERENCES

1. ZALIZNIAK, L., ed., MOTSIA, O., ZUBAR, V., et al (2005). *Archaeology of Ukraine. Course of Lectures. Textbook*. Kyiv: Lybid, 504 p. [in Ukr.]

2. BEBYK, V. (2008). Information Covert Operations “Outskirts” and “Jesus Christ”. In: *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn: zbirnyk naukovykh prats.* (Topical Problems of International Relations: Collection of Scientific Papers), Vol. 80, Pt. 1 (in 2 Parts). Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Instytut mizhnarodnykh vidnosyn, pp. 9–17. [in Ukr.]

3. BEBYK, V. (2009). Political Philosophy of Scythian Aryans: A View from the Past. In: V. VORONKOVA, ed.-in-chief, *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi*

- inzhenernoi akademii: zbirnyk naukovykh prats.* (Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy: Collection of Scientific Papers), Vol. 36. Zaporizhzhia: Vydavnytstvo ZDIA, pp. 12–25. [in Ukr.]
4. BEBYK, V. (2009). Scythian Celtica: Ukraine – Rutena Civitas – Transit. *Osvita Rehionu. Politolohiia, psykholohiia, komunikatsii*, (3), pp. 85–92. [in Ukr.]
 5. BEBYK, V. (2009). Teukry and “World History”: Searching for the Truth. *Viche*, (3), pp. 19–22. [in Ukr.]
 6. VIDEIKO, M. (2008). Adventures of Sacred Aratta. In: *Newest Myths and Falsifications about the Origin of Ukrainians: Collection of Articles*. Kyiv, pp. 87–111. [in Ukr.]
 7. The Open Letter of the Ukrainian Public Organization “The All-Ukrainian Association of Archaeologists” to the Ukrainian Public, Politicians, and Journalists. *Spilka arkheolohiv*. [online]. Available at: http://www.vgosau.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=564:2014-12-25-11-26-07&catid=106:zvernennya&Itemid=177. [in Ukr.]
 8. ZALIZNIAK, L. (1996). *Origin of the Ukrainian People*. Kyiv: Biblioteka ukrainsia, 80 p. [in Ukr.]
 9. ZALIZNIAK, L. (1997). Ethnogeny of Ukrainians, Belarusians, and Russians according to Archaeology. *Pamiat stolit*, (4), pp. 2–13. [in Ukr.]
 10. ZALIZNIAK, L. (2007). The Origin of Ukrainians through the Eyes of Scientists, Politicians and Fiction. *Zbirnyk naukovykh prats NDIU*. (Collection of Scientific Papers NDIU), Vol. 15, pp. 223–241. [in Ukr.]
 11. ZALIZNIAK, L. (2008). *The Origin of Ukrainians: Between Science and Ideology. Popular Edition*. Kyiv: Tempora, 104 p. [in Ukr.]
 12. ZALIZNIAK, L. (2012). *Ancient History of Ukraine*. Kyiv: Tempora, 542 p. [in Ukr.]
 13. ZALIZNIAK, L. (2008). Origin of Ukrainians in the Mist of Myths. In: *Newest Myths and Falsifications about the Origin of Ukrainians: Collection of Articles*. Kyiv, pp. 33–49. [in Ukr.]
 14. KAHANETS, I. (2004). *Aryan Standard: Ukrainian Idea of the Great Transition Era*. Kyiv, 384 p. [in Ukr.]
 15. KANYHIN, Yu. (2008). *Aryan Path: Ukraine in the Spiritual History of Mankind: Novel-Essay*, 5th ed. updated. Kyiv, 528 p. [in Ukr.]
 16. KOLESNIKOVA, V. (2008). He Was Called a Revolutionary Archaeologist (Bibliographic Essay) In: V. KHVOIKA, *Ancient Inhabitants of Middle Dnieper Region and Their Culture in Pre-Historic Times (with Commentaries and Illustrations)*. Kyiv, pp. 153–157. [in Ukr.]
 17. KONONENKO, P., KONONENKO, T. (2003). *Ukrainian Ethnos: Genesis and Perspectives. Historical Background*. Obukhiv: HNYP, 519 p. [in Ukr.]
 18. KUZMUK O. (2009). Pseudoscientific Theories of Ukrainians’ Ethnogeny and Their Impact on Public Consciousness. *Stratehichni priorytety*, (2), pp. 110–116. [in Ukr.]
 19. *New Myths and Fabrications about the Origin of Ukrainians. Collection of Articles. Popular Edition*. (2008). Kyiv: Tempora, 136 p. [in Ukr.]
 20. OTROSHCHENKO, V. (2008). Mythologization of Ukrainians’ Ethnogeny. In: *Newest Myths and Falsifications about the Origin of Ukrainians: Collection of Articles*. Kyiv, pp. 51–65. [in Ukr.]
 21. PIVTORAK, H. (2004). *Origin of Ukrainians, Russians, Belarusians and Their Languages. Myths and Truth about the Three Slavic Brothers from the “Common Cradle”*. 2nd ed. updated. Kyiv: Aristei, 180 p. [in Ukr.]
 22. PIVTORAK, H., YAKOVENKO, N. (2008). Excerpts from Speeches at the Round Table “Mythologization of the Origin of Ukrainians”. In: *Newest Myths and Falsifications about the Origin of Ukrainians: Collection of Articles*. Kyiv, pp. 29–32. [in Ukr.]
 23. PLACHYNDA, S. (2008). *Lebediia: How and When Ukraine Emerged*: 3rd ed., revised and updated. Kyiv: Veles, 240 p. [in Ukr.]
 24. SEHEDA, S. (2008). Mythologization of the Origin of Ukrainians (the Problem of

Trypillia). In: *Newest Myths and Falsifications about the Origin of Ukrainians: Collection of Articles*. Kyiv, pp. 67–73. [in Ukr.]

25. SHYLOV, Yu. (2002). *Ukrainian Ethnic Culture of the Nineteenth Millennium BC: Sources of Origins*. Kyiv, 272 p. [in Ukr.]

O. Shakurova

Pseudoscientific Versions of the Origin of Ukrainians and Their Critique by Modern Ukrainian Scientists

Abstract

The article analyzes pseudoscientific versions of the origin of Ukrainians. Critique of these theories by leading domestic scientists is given. After the restoration of Ukrainian statehood at the end of the 20th century, increased public interest in ethnogenetic issues was observed and a host of concepts about the ancient origin of Ukrainians appeared. Notable representatives of such views today are Yu. Shylov, Yu. Kanyhin, I. Kahanets, P. Kononenko, S. Plachynda, V. Bebyk, and others. In particular, the Ukrainian ethnogenetic model by Yu. Shylov is as follows: Arattiitsi (inhabitants of Aratta) – Trypillians – Aryans – Slavs – Rus – Ukrainians. According to the views of Yu. Kanyhin, Ukrainians are direct descendants of the Aryans – “people of God” that are mentioned in the Bible and have a special messianic role. According to the concept of I. Kahanets, the Ukrainian people have three distinct ethnic groups that are successive of each other. These ethnic groups are Antes, Rus, and Cossacks (including all modern Ukrainians). According to the views of M. Kononenko, Ukrainian pre-civilization was Trypillian civilization and pre-Ukrainian ethnos was finally formed during the synthesis of Slavic matrix and Adriatic, Armenoid, Nordic contaminants on the ground of Antes-Sclaveni governmental associations. According to the concept of S. Plachynda, Ukrainian nation (people) originated in the Paleolithic age, finally formed in the Chalcolithic age, and subsequently actively seized almost all of Eurasia. According to V. Bebyk, the chain formation and transformation of the Ukrainian people is as follows: Teukry – Scythians – Aryans – Ukrainians.

It was found that modern representatives of quasi-theories explaining the origin of Ukrainians in prehistoric times are united by the idea of exclusiveness of Ukrainian ethnogeny and messianism of Ukrainian people. The vast majority of these researchers ignore scientific substantiation of their own concepts, thus misleading not only the average Ukrainian, but also completely discrediting the Ukrainian science both in Europe and in the global scientific discourse.